

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

КУЛЬТУРНО-СПОЛОЧЕНЬСЬКИЙ ТЫЖДЕННИК РУСИНІВ СР

р. XVII

ч. 33 – 36

5. септембра 2007
ціна 6,- Ск

• Молода генерація є наша будучність, на то треба все памятати. То не є фраза. Без дітей і молоді, котры знають русинський списовный язык, котры ся голосять ку своему материнькому языку і націоналности Русин, не маємо як народ ниякой будучности! То собі добрі усвідомлює председа Світової ради Русинів – проф. Павел Роберт Магочій (на фотці в центрі).
Фотка: А. З.

„СПОМАЛЬ, МАШ ПРИВЫСОКЕ ТЕМПО...“ (На пути к выхові вшестранно розвинутой особности)

Третёго септембра ся отворили браны школ і нам ся приходится задумати над тым, ці і народностне школьство нас – Русинів холем дакус нашырше, як минулого року, поодкрыло помыселну капурю. Скуточно лем помыселну, бо бісідувати о народностных школах в припадї русиньского школьства іщі все не мож. На Словенську к третёму септембру 2007 фунгує лем єдина школа – в Шаріськам Щавнику, де ся русиньскый язык і культуру учать як повинный предмет, і то лем на першім ступню. Вдяка стрічний директорці Мгр. Марії ЧЕРВЕНЯКОВІЙ, вдяка учителькам Марії Бакові і Моніці Сакаровій, вдяка родічам... Даковати мож і учителям на других школах – Мгр. Марекви Гаёви, Мгр. Іветі Мелничаків, Мгр. Анні Мигалёвовой, Мгр. Власті Мороховічовой, Мгр. Камілі Гудаків, Мгр. Гелені Антошовій, Мгр. Мілошви Стрончекови, котры ся взяли учіти русиньскый язык і культуру в часі, кідь то не было ани модерне, ани популярне і вытримали доднесь. Але і тым, які дакілько років засівали до сердце русиньских школярів любов к родному языку, культурі, співанці, традиціям, як Мгр. Марія Гобанова зо Штефурова і Мгр. Ярміла Латтова зо Стаціна, котры і хоць уж суть на пензії, не перестают ся интересовати о нашу сполочну русиньску судьбу. При ракетовім темпі в нашім жывоті так часто забываємо оцінювати – выповісти добре слово на адресу тых, котры ся намагають дрыляти тоту нашу русиньску машину, холем з крока на крок все дале і дале... Также іщі раз дякуємо Вам вшыткым, русиньскы учітелі, але і вшыткым активістам, котры приложили і прикладають руку к ділу.

Початок школьського рока бы сьме мали отваряти оптимістично, повны енергії, оддыхнуты, зато і я буду позерати лем за тым оптимістичным, што ся в посліднім часі подарило, а негати́вно, або невыда́рене, сі охаблю на особный „діалог“ сама із совов...

Є правдов, же в діалогах з родічами школопопінных дітей не все їх докажемо пересвідчіти о потребности выховы в дуі народной приналежности, но позітивным є факт, же то зачінають розуміти старшы школярі самы. Даколи діалог з нима мать бівший эффект, як незнамкілько стріч зо старостами сел, з директорами школ ці з учітелями, котры часом будять погляд людей змордованых добов, жыво́том, суть просто выгоріты...і хотять дотліти до пензії.

Таков позітївов стрічов в недавнім часі была бісїда із пчолинськыма старшыма школярями (на другім ступню ОШ), де сьме збачили пару талантованых дівчат... Добров ся вказала і бісїда, респ. презентація выучованя русиньского языка, як і

презентація русиньского друкованого слова – пресы, книжок, школьских учебників, календарів, набоженьской літературы у Гімназії Л. Штокела в Бардіові, высїдком котрой є зачатя выучованя русиньского языка в споминаній Гімназії. В окресї, де ани єдна основна школа дотепер не проявила інтерес (а осливили сьме їх дакілько) о выучованя материньского языка русиньского, ся зачінають писати історія выучованя русиньского языка на уровни середній школы. А то мушу підкреслити, з ініціативы самотных студентів, котры проявили о проблематику Русинів і русинства інтерес. Видить ся, же молода генерація ся зачінають интересовати о своє коріння, зачінають мати потребу десь ся зарядити... А то є добрый сїгнал.

Другым добрым моментом є факт, же і поєдны родічі збачили, же затяжовати своїх дітей на вшыткы боки, і донеко́нечна, веде не к выхові гєніів, але часто к высїдку нежеланому – дітвак ся ставать невротичным, агресивным, або наопа́к, апатичным, ёго психіка хляне. Так поступно порозуміли, же їх дітина не мусить знати нараз два світовы языки, поступно ся наворачтають к руському, бо при критерію двох чужіх языків у будькотрій середній школї є ліпшов варіантов выбрати єден славянський, котрый нам є предці лем ближшый. В тім контексті до понуку школ да́семе далшый славянський язык – русиньскый. Про словенських студентів то може быти другой чужій язык (ідеална є комбінація русиньского і англїцького), а про русиньску молодеж... То охажьме на них самых, ці го будуть внимати як чужій, або як материньскый. А поєдны ся може якраз через тот „чужій“ язык наворачнуть к своїй ідентіті, може к ній наворачнуть і властных родічів, так, як ся то стало в припадї єдного молодого студента в єдній Гімназії.

Также, повіджено словами великой „гітовкы“ послідніх місяців, часом нам треба спомалити, бо темпо є привысо́ке, треба зважати пріоріты... А русиньскый язык є не о скомплікваню жывота нашій молодій генерації, але о спомалїню темпа, о наворачнуту ся к правым жыво́тным годнотам а в конечнім ефекті к выхованю наповно розвинутой особности, без гендікепу, без предсудків, без чутя меншецінності... Вшыткым молодым школярям і студентам жєлам на їх пути за „успіхом, славов і богатством“ прїязный вітор до плахет.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
Одділіня русиньского языка і культуры
Інштїтуту регіональных і народностных
штудій Пряшівской універзіты

ЗАДАЧІ ІІІ. МІДЖІНАРОДНОГО КОНГРЕСУ РУСИНЬСЬКОГО ЯЗЫКА

(Выступлїня проф. Др. Павла Роберта Магочія на ІІІ. Міджїнаро́днім конгресї русиньского языка 14. 9. 2007 в Кракові)

Дорогы дамы і панове. Довольте, жебы єм свое выступлїня зачав двома вопросами і одповідями на них: по перше, **чом сьме ся зышли на третім конгресї русиньского языка в Кракові**, і по друге, **што на нїм хочемо досягнути**? Одповідь на першый вопрос є прямо звязана з народным возроджієм Русинів, яке ся зачало по нїжній революції 1989 року і по падї тоталітнотного комуністичного режіму в Середній і Выходній Европі. **Русиньске народне возроджіня по році 1989 як єдну з основных задач собі поставило – кодїфікацію русиньского языка і ёго заведжіня до школ, масмедій і в до розлічных сфер общественного жывота.**

Самособов, же кодїфікація языка належить к цілям, які є легше выголосити (декларовати), як зреалізовати. А то з той причіны, же кодїфікація не є нїгда закінченый процес, який все выжадує корекції і проспосіблєваня актуальным змінам у языку. Інакше повіджено, робота лінгвісты ці „проектанта“ языка ся не може нїгда скінчіти. То значіть, же наше зобрания у Кракові не є першым, а не буде ани посліднім языковим конгресом.

Перешло пятнадцять років од першого языкового конгресу (тогда сьме го называли „робочім семінаром“), який був у місті **Бардіовскы Купелі в році 1992**. Тот вызначный форум прїяв такы вызначны прінціпы: **1) основов русиньского літературного языка має быти жывий, говоровой, язык**, **2) процес кодїфікації ся має реалізовати подля тзв. „романшского моделу“**, то значіть в першій етапі ся мають створити в хосновати штирі регіональні літературны штандарты – **окрем Сербії, у Польщі, Словакії і на Україні, а пізніше на їх основі ся має формувати пятый варіант, або койне, який бы ся мав хосновати як літературна норма про вшыткы регіоны.**

На тых основных прінціпах був заложенный процес кодїфікації од року 1992, і хоць, треба повісти, же штандарты, створены каждій країні (з вынятком Сербії), не все прїяли вшыткы писателі і масмедії.

Другый конгрес, який був у році 1999, був скромніший што до россягу і цілів. В першій рядї був заміряний на **приправу монографії зо серії „Найновша історія славянських языків“**, яка в 14 частях вышла під покровительством Міджїнаро́дного комітету славів в місті Опольє в Польщі. 475-сторінкова книжка „**Русиньскый язык**“ вышла в році 2004. За два roky ся роспродала, зато у звязи з третім конгресом сьме і перевыдали в такім тіражу, жебы была к діспозіції в бібліотеках, ученым, учителям, студентам і каждому, кого інтересує сучасне поставлїня русиньского языка в країнах, де ся хоснує.

Тых пятнадцять років были періодом skutочного ренессансу русиньского языка. Як сьме віділи вчера на отворіню выставкы русиньских книжок, нова бібліографія выдань в русиньскім языку, які вышли в роках 1989 – 2004, має 263 позиції. Окрем тых выдань в друкованій формі, русиньскый язык ся учіть тыж в сємох країнах в основных і середніх школах і в штирєх універзітах, хоснує ся в радіу, телевізії, в театрі і в дакотрых церквах.

І хоць русиньскый язык є росшырений в розлічных сферах общественного жывота, але поважуючы школьство за найважнішу, на третій языковий конгрес єм запропонував позвати 40 учітелів і директорів основных школ, в котрых ся учіть русиньскый язык, із сємох країн (Польща, Словакія, Україна, Мадярщина, Румунія, Сербія і Хорватія). Чекаємо, же педагогы з тых країн будуть міджі собов бісідувати, выміняти сі погляды і скусености, говорити о проблемах, з якими ся стрічають в процесї навчання русиньского языка. Зарівно, думам собі, же про наших лінгвістів і языков „проектантів“ бы было хосенне чути од учітелів припоминки на адресу учебників, які хоснують на годинах русиньского языка, їх позітивны і негати́вны сторінкы.

Тото ня зась приводить к другому вопросу, який єм поставив на зачатку свого реферату: **што хочемо досягнути на Третім конгресї русиньского языка?** Окрем великих скусеностей з особных контактів міджі учітелями, лінгвістами, ученыма з інших сфер з єденадцятьох країн, на нашім зобранию маємо дакілько проблемів на уважованя і діскузію. Розділив бы-м їх на три групы: **1) вопросы, які мають быти настолєны і вирішєны на регіоналїй уровни**, **2) вопросы, які ся дотыкають вшыткых регіонів і буде ся о них діскутовати на днешнім конгресї, але дефінітівне рішєня ся не мусить найти**, **3) цілорусиньскы проблемы, які можуть быти вирішєны на конгресї.**

До першой категорії проблемів, які ся дотыкають регіоналїй уровни, **знепокоїня выкликує перебераня слов з других языків.** Думам, же треба веце сил давати на очіюваня русиньского лексікону од выразных недавных запозычїнь зо штатных языків (ці то польского, словеньского, українського, мадярського або сербського), і дослїдно їх заміняти словами, які, розумлять вшыткы Русины, без огляду на то, де жыють. Споміджі многих прикладів бы єм міг увести слово „резолу́ція“ місто „узнесєня“ (зо словеньского *uznesenje*) у прїашівскім варіанті русиньского языка. Дал-

шым болячім проблемом суть, властно, самы штирі регіоналны варіанты, на створіню яких ся договорило в році 1992. Нашы колеґовє з Підкарпатської Руси на Україні іщі доднесь не прїяли єдиний штандарт списовного языка, як ся то стало в Словакії (1995), в Польщі (1999) а передтым в Сербії. Точніше, в Ужгороді были опублікованы мінімално дві ґраматкы (в р. 1999 і в р. 2005) і каждая з них ся выголошувала за кодїфікований штандарт підкарпатського варіанту русиньского языка. Але, без огляду на тоты выголошіня, никотра з них ся не уяла шырше. Окреме знепокоїня выкликує вопрос, на який дотепер не є рішєня, а то – **яким языком, подля якого штандарту ся учіть в 27 (в сучасности в 33) русиньских недільных школах на Підкарпатській Руси?**

Русины в Мадярщині мають проблем інакшого характеру. Выдають може найєстетичніший часопис в русиньскім языку „**Русиньскый світ**“, але в некодїфікованім языку. Окрем того, покы єм добрі порозумів, години русиньского языка в трєх основных школах в Мадярщині характеризує языковий хаос і педагогічна некомпететность. З другого боку, міджі Русинами в Словакії і в Польщі, які прїяли властны языковы нормы в р. 1995 і в р. 1999, слїдно наростаючы тенденцію з боку дакотрых писателів і культурных інштїтуцій неговати єстувочі нормы літературного языка без понукнутя якоїсь властной конкретной альтернативы. Може, кодїфікаторы в Польщі і в Словакії бы мали зреалізовати даякы діпломатичны крокы, жебы не допустили далше негованя єстувочіх норм.

До другой категорії проблемів, які бы мав конгрес рішєти, суть тоты, які мають міджірегіоналне значїня, і котры або можемо вирішєти на тім конгресї, або нїт. **Першым є вопрос єдиной лінгвістичной термінології.** Має тот термінологія выходити з латиньской основы, або з близкой вшыткым Русинам славянської з латиньскыма еквівалєнтами в скобках. Так само ся треба догоднути на геоґрафічний термінології, а зачати треба од вопросу, ці тот термінологія має выходити з русиньской формы назвы (Краків, Прїашів), ці то мають быти транслїтерованы назвы і писати їх так, як звучать в штатнім языку той країны, де ся то місто або село ся находит (Кракув, Прешов). Просто, мали бы сьме ся усиловати найти єднотну форму про вшыткы країны. Я сам бы-м підтримовав ідею назв з латиньскыма суфіксами, т. з. Словакія, а не Словенско, Росія, а не Русько. В данім контексті бы-м ся хотїв попросити: ці досправды русиньскы читателі в Словакії мають проблем порозуміти слово „Австрія“ місто „Ракусько“, яке ся хоснує в друкованых періодіках, і яке бівший части Русинів інших штатів асоціює якусь „країну раків“?

На завершіня темы геоґрафічных назв, зась бы-м хотїв підкреслити, **же поважую за неприпустне, кідь кодїфікаторы языка в Словакії, але тыж дакотры в Україні, просто одмітнуть придаваникову (адъсківну) форму нашого історичного етнониму руський, який хоснують на означєня народа, який бы мав мати назву Росіяне або Великоросы.** Придавик руський є еквівалєнтом або старшов фомов придавика русиньскый. Ве́дь всягды люде старшого віку доднесь іщі говорят: бісїду́ю/говорю по руськы, Русины у Войводинї і в Румунїї ся заву́т руськы/руськы, а в лемківскім і войводи́нськім літературных штандартах є ясна диференція міджі Русинами і Великоросами, котры ся правильно заву́т як російскі́й/Росіян (у лемківському варіанті) і русийскі (у войводи́нськім варіанті). То значіть, възникать вопрос – чом прїашівська норма і дакотры підкарпатскы авторы не хотять хосновати наш народный етнонім руський і приписують го другому народови?

Першый конгрес русиньского языка выголосив кіріліцу за русиньскый алфавіт, але дакотры публікації в русиньскім языку выходять регуларно в латиниці. Тоту тенденцію найчастіше видно в реліґійных текстах Грекокатолїцькой церкви в Словакії. Думам, же латиніка є важна при хоснованю в інтернеті, який в цілім не є прїязно нахылений азбуці. Сучасны назвы інформацій в електронічній пошті суть абсолютных мішанинов кірілічных букв з транслїтерованым польськым, словенськым або мадярськым варіантом латинікы, або, в припадї України, варіантом сістємы Бібліотеки Конгресу США. Курто повіджено, в сучасній електронічній пошті панує орфоґрафічний хаос, і зато языковы „проектанты“ бы мали виробити єднотну сістєму транслїтерації русиньского языка латиніков. Реліґійны книжки в Словакії ся публікують варіантом міджїнаро́дної транслїтерачной сістємы (прїтримуючі ся переважно словенськыма правопису), але і в них ся стрічає з путанинов при хоснованю латиньских еквівалєнтів двох русиньских самогласных букв, а то і пишуть як *ı* (місто латиньского *u*), а *ы* як *ı* (місто латиньского *y*). Тыж мянґкы согласны (консонанты) перед йотованыма *є*, *ё*, *ю*, *я*, *ї* транслїтерують ся неєднако (наприклад, *пє* як *pje*, але не як *p'e*, місто *pje*). Нач робити правопис тяжшым, як треба? Шкода, же „проектанты“ языка в Словакії не конзультували з научнымы публікаціями в Северній Америці, де транслїтерація русиньского

(Закінчіня на 2. стор.)

НИКОЛАЙ БЕСКИД У РУСИНЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ (1883 – 1947)

Кідь ся перед 124 роками в родині священника Александра Бескида народив сын Николай у Болдогкеваралі, ниhto не знав, же по сто роках ту буде памятна табла, а ёго недожиты народенины собі буде припоминати така почлива громада. Веце як дві третини ёго жывота ся подобали на судьбу десятк русиньскых дітей грекокатолічкых священників в Угорьску. Абсолвовав гімназію в Пряшові, теологію в Будапешті, пізніше філософію і історію в Клужі. В р. 1906 був высвяченый на священника. Ёго великий талант, освіта і родове мено му отворяли двері к великій кар'єрі і к доброму жывоту. Лем же **Николай Бескид** пішов інакшов дорогов. **Дав ся до служб народного руху карпатських Русинів**, котры цілы десятьроча чекали на свою політичну еманципацію.

Дуже скоро порозумів, же ёго місце не є в політичнім жывоті, же народу не поможе ани в єпископській канцелярії, ани в пасторачній роботі в малім селі Леґнава, де ся в р. 1923 прихилив. Спознав, же Русинам в Угорьску, але і в Чеськословенську хыбила все самосвідомость, котра бы їх вела к бівшій вирішалности, концепчности і організованости. То в тім часі могли черпати лем з історії. Якраз **у выскумі і інтерпретації історії Русинів відів Н. Бескид свою велику шансу**, а не змылив ся. **Став ся єднов з найвызначніших особностей русиньской історіографії першой половини 20. ст.**, котру респектовали і респектують нелем ёго прихильці, але і многи ідеовы одпорці.

Ситуация в области выскуму історії южнокарпатських Русинів од кінця 19. ст. была барз тяжка. Взякло пару історичных концепцій, котры етнічний повод, добу і розсяг засеління і христіанізацію Русинів высвітлєвали швелияко, часто в залежности од свого народного і політичного пересвідчіння. Многы были під впливом работ вызначных руськых, українських, мадярьскых, чеськых істориків, котры історію Русинів не раз розуміли в барз шырокім контексті. Зато і міджі Русинами екзистовали розлічны погляды, або і споры, ай при розуміню важных історичных вопросов.

Н. Бескид належав к історикам, котры ся заставляли великоруськой ідеї і руського літературного языка, ай кідь узнавав самостатность Русинів і їх народны права. Так, як і іншы выскумници русиньской орьєнтації, **доказовав автохтонность Русинів під Карпатами і їх засеління іщі перед приходом мадярьскых племен, екзистенцію русиньского князівства, прияты христіанства внаслідку місії Мефодія, русиньский бой за незалежность під веджінем Петра Петровича і русиньску колонізацію дружинов. Ф. Корятівіча.** Тоты тезы веце або менше обгаєвали ай іншы історіци той орьєнтації: Ю. І. Венелін-Гуца, Г. І. Бідерманн, В. Гаджеґа, Юлій Гаджеґа і Петро Сова.

З другого боку, треба признати, же уведжены тверджіння не все мали опору в первісних істочниках, а на основі інформацій в тогочасных работах не мож было робити все еднозначну інтерпретацію. Проти романтизуючім теоріям выступили позитивістичны історіци, главно Ян Карачоні, але і тзв. раціонална школа (szemeltörténet), репрезентована работов Балінта Гомана і Дюлы Секфія. Мадярьску концепцію

о русиньській колонізації по „усаджіню ся в отчизні“ акцептовали дакотры історіци русиньского роду: Антон Гординка, Александер Бонкало, Гяддор Стрипський. Правда, к історії Русинів ся высловлєвали і історіци (велико) руськой орьєнтації, главно А. Л. Петров, В. Францев, Георгій Геровський, Юліян Яворський, Е. Недзельський, але і україньской орьєнтації: І. Панькевич, В. Бірчак, В. Пачовський, Е. Перфецький, О. Мицюк і Д. Дорошенко.

Домівську територію Русинів Н. Бескид дефіновав в дусі традичного гесла „од Тисы по Попрад“, чім ся дістав до розпорі з великомадярьсков концепціов „од Карпат по Адриатичне море“. Тот максималістичный приступ часто выкликавав нелюбость у чеськословенських політиків, ученых і публіцистів, бо чеськы і словенскы історіци Л. Нідерле, Й. Гусек, С. Цамбел, Й. Шкултеті і їх наслідници словенсько-русиньску етнічну граніцію посували аж к ріці Уж. Представителі штатных урядів Н. Бескидовы тиж вытыкали, же перещини недостатки при рішіню русиньского вопроса на выходнім Словенську, главно в школьській і адміністративній сфері, котры ся обявили в першых місяцях по заведжіню чеськословенской справы.

Николай Бескид к історичному выскуму все приступав серьёзно і з добрым умыслом. Од своєї першой научной работы „*Tarolcai apátság története*“, котра вышла в р. 1903 в Ужгороді, аж по послідню публікацію „*Краткий исторический очерк Пряшевщины*“, над которов зачав робити в р. 1946, але про ховороту і смерть ей не докінчив. Дотримовав научный принцип і респектовав істочники. З методологічного і єурістичного аспекту тяжко і шыроку історичну проблематику опановав дуже добрі, а, справилла, выводив з нєй адекватны заключіння. Правда, не все ся му подарило перекрочіти власну тінь і даякы предствы о минулости. З другого боку, **ёго работы мали великую роль при рішіню проблем, спосных зо жывотом і розвоєм Русинів на Словенську і на цілій карпатській території.**

Домінантну позицію в ёго продукції мали історичны монографії: „*Карпатская Русь*“ (1920), „*Карпаторусская древность*“ (1928), „*Карпаторусская правда с семи картами*“ (1932),

„*История Пряшевской греко-католической епархии*“ (1933). Не меншый вызнам мали солідны работы з літературной історії з урывками творбы А. В. Духовича і Ю. І. Ставровского-Попрадова, Е. А. Фенчика. Мали одзв нелем в Чеськословенську, але за граніцями, а **зобрали вызнамну роль при активізації русиньской інтелігенції в цілім карпатськім регіоні.** Читателям тиж представив знамы особности з русиньской історії, якими были єпископ Мануїл Ольшавський, педагоґ і бібліофіл Янош Ковач, малярь Йосиф Міклошік-Змій, але і президент Чеськословенской републіки Т. Г. Масарік, которого представив в критичнім світлі. Барз интересны темы Н. А. Бескид анализовав у своїх россиягом меншых работах. Є то то работа „*A karácson*“, котру выдав на властны наклады у Будапешті в р. 1914, публікація „*Кирилица и глаголица*“ выдана в р. 1930 в Пряшові, і брожура „*Из славянского прошлого*“, котра вышла в р. 1931 в Ужгороді. Як рядный член Угорьской історичной сполочности публіковав много ай в тогдышній мадярьской одборній пресі. Ішло о вызначны часописы, якими были: „*Századok*“, „*Religio*“, „*Katolikus Szemle*“ і „*Művészet*“. Хоць статі в них публіковав по мадярьскы, але своїм обсягом і замірянем были адресованы угорьським Русинам. Ай тым способом хотів автор угорьску сполочность заставити обернути увагу на екзистенцію Русинів і їх проблеми, выкликати інтерес ученых, і так непрямо помочи зліпшити поставління Русинів у країні.

Правда, найвызначнішы научны і популарізацны работы Н. Бескида ся зрозпили по възнику Чеськословенська. Ёго книжки выходили на Словенську, на Підкарпатській Руси, але і в Америці. Є тиж автором 12 сценаріов короткометражных фільмів з релігійнов тематиков, котры з недостатку грошей не были реалізованы.

Н. А. Бескид ся тиж анґажовав в культурній і научно-орґанізацній сфері. Од р. 1923 был членом редакционного колективу літературно-історичного часопису „*Карпатський край*“. Од р. 1927 был членом центральной рады Общества А. Духовича в Ужгороді і вів ей видавательську секцію.

Доктор Н. А. Бескид был у Чеськословенську найвызначнішым русиньським істориком своєї doby, а то шырьков скуманой проблематики і цілковов уровнєй ей спрацованя. Історичны темы знав споїти з актуальными тогды потребами ведучих представителів русиньскых політичных партій, главно з автономіов Підкарпатської Руси і посуном ей адміністративной граніці дале на запад. Але **доказав выужыти історію як барз вызначный фактор в народно-ідентіфікацінім процесі русиньскых жытелів без того, абы ей деформовав або свідомо фалшовав.** Был способный найти в історії такий феномен, або ходем такий аспект історичного факту, котрый прямо або непрямо посилнєвав народну свідомость і помагав етнічній ідентіфікації Русинів в цілім карпатськім просторі. Заєдно мобілізовав їх лідрів к активній участі нелем в народно-еманципацінім русі, але і в далшых сполоченських процесах.

ПгДр. Станіслав КОНЕЧНІ, к. н.,
Сполоченсько-научный інштут
САН, Кошіці

III. МІДЖІНАРОДНЫЙ КОНГРЕС РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА
ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ, КРАКІВ, 13. – 16. 9. 2007

ЧЕТВЕРЬ. 13. 9. 2007

ПРИХОД УЧАСТНИКІВ І
УКВАРТЕЛЄВАНЯ В ГОТЕЛІ
„ЗА КОЛЮМНАМИ“, УЛ. АРМІЇ
КРАЕВОЙ 919.00 – ВЕРНІСАЖ **ВЫСТАВКИ
РУСИНЬСКОЯЗЫЧНЫХ КНИЖОК**
В ЯГЕЛОНЬСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ
(Кураторы выставкы: Лариса
Ільченко, Александер Зозуляк)

ПЯТНИЦЯ. 14. 9. 2007

8.30 – РЕГІСТРАЦІЯ УЧАСТНИКІВ –
**ГЛАВНА БУДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ
АКАДЕМІЇ, УЛ. ПОДХОРОНЖЫХ 2**
(ПЕРЕД ГЛАВНОВ АУЛОВ ПА)9.30 – 10.00 СВЯТОЧНЕ ОТВОРІНЯ
III. МІДЖІНАРОДНОГО КОНГРЕСУ
РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА – ГЛАВНА
АУЛА ПЕДАГОГІЧНОЇ АКАДЕМІЇ**ТЕМА: СТАТУС РУСИНЬСКОГО
ЯЗЫКА ОД II. МІДЖІНАРОДНОГО
КОНГРЕСУ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА
В 1999 РОЦІ ОЧАМИ ВЫЗНАЧНЫХ
СЛОВОСВІСТІВ**

ВЫСТУПЛЯТЬ:

проф. Др. Павел Роберт Маґочій,
Канада
*Цілі III. Конгресу русиньского языка***проф. Др. Юрій Ванько, к. н.,**
Словакия
*Формованя койне з літературных
штандардів***проф. Др. Роберт Ротштейн,**
Сполєны штаты америцкы
*Романьскы і нероманьскы азбуки в
модернім світі***проф. Др. Стефан Пю, Велика**
Британія
*Проблематика ввездіння чужих слов
до літературных языків***проф. Др. Александер Дуліченко,**
Естонія
*Тырваня мікроязыків у модернім
світі*

ДИСКУЗІЯ

14.30 – 18.30 – РОБОТА В СЕКЦІЯХ:

1. СЕКЦІЯ – ведучій **проф. Др.
Роберт Ротштейн****ТЕМА: АКТУАЛНЫ ПРОБЛЕМЫ
РУСИНЬСКОГО КОДИФІКОВАНЫХ
ВАРІАНТІВ**

ВЫСТУПЛЯТЬ З ОКРЕМЫХ ШТАТІВ:

проф. др. габ. Генрик
Фонтанський, Польша
*Актуалны проблемы лемківского
языка***доц. Др. Василь Ябур, к. н.,**
Словакия
*Орфографічны проблемы і корекції в
русиньскім языку в Словакії***Мгр. Валерій Падыя, к. н.,** Україна
*Аналіза граматічної практики на
Підкарпатській Руси: проблемы і
перспективы***проф. Др. Михайл Капраль,**
Мадяріщина
*Актуална языкова ситуація Русинів
в Мадяріції***проф. Др. Юліян Рамач, Сербія**
*Актуалны проблемы
војводињского варіанту
русиньского языка*

15.30 – 16.20 – ДИСКУЗІЯ

2. СЕКЦІЯ – ведучій **проф. Др.
Павел Роберт Маґочій****ТЕМА: РУСИНЬСКИЙ ЯЗЫК В
ОКРЕМЫХ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ
СФЕРАХ**

ВЫСТУПЛЯТЬ:

проф. Др. Михал Фейса, Сербія
*Русиньский язык в урядній сфері***Др. Олена Дуць-Файфер, Польша**
*Язык сучасной русиньской
литературы***Мгр. Александер Зозуляк, Словакия**
*Акцептація нормативности в
русиньській публіцистіці в Словакії***Др. Кветослава Копорова,**
Словакия
*Язык професіонального русиньского
театру***о. Тгліц. Франтішек Крайняк,**
Словакия
*Русиньский язык в конфесійных
текстах***Мгр. Алєна Блыхова, Словакия**
*Лінгвістичны проблемы при
перекладах із чужоязычной красной*

літературы

17.40 – 18.30 – ДИСКУЗІЯ

19.00 – ВYSTABKA „ПУТЄВ
НЕЕКЗІСТУЮЧІХ ЛЕМКІВСКИХ
СЕЛ“ – ВYSTABKA САЛА
ВОЄВОДСКОЙ ПУБЛІЧНОЇ
БІБЛІОТЕКИ В КРАКОВІ**СУБОТА. 15. 9. 2007**

9.00 – 13.00

**ТЕМА: РУСИНЬСКИЙ ЯЗЫК В
ЕДУКАЦІМ СІСТЕМІ ОКРЕМЫХ
ШТАТІВ** – ведуча **Др. Анна
Плішкова, ПгД.**

ВЫСТУПЛЯТЬ:

Др. Ева Міхна, Польша
*Моделі філологічної едукції
в одношію к малым етнічным
языкам***Інж. Катаріна Ондрашова,**
Міністерство школтава, Словакия
*Можность розвоја етнічных языків
в едукацим сїстемі Словенской
републіки***проф. Др. габ. Януш Гензель,**
Польша
*Выбраны дїдактичны проблемы
навчаня лемківского/русиньского
языка***Мгр. Марія Сакач-Фейса, Сербія**
*Проблемы двоязычных школ у
Войводині***Мгр. Мірослава Хомяк, Польша**
*Учебны помічники про учітелів
русиньского языка*

10.00-10.30 – ДИСКУЗІЯ

Продовжіня темы:

ВЫСТУПЛЯТЬ З ОКРЕМЫХ
ДЕРЖАВ:**Мгр. Марек ґай, Словакия**
*О проблемах навчаня русиньского
языка на I. і II. ступні основної
школы в Словакії***Мгр. Марія Лендел, Україна**
*Мотивація до навчаня русиньского
языка на Україні***Мгр. Марія Брода, Польша**
*Ситуация і перспективы навчаня
лемківского языка в Польщі***Др. Яков Кишюґас, Сербія**
*Навчаня русиньского языка в
середніх школах Сербії***Мгр. Наталія Гнатко, Хорватія**
*Проблемы навчаня материньского
языка Русинів у Хорватії***Др. Маріанна Лявинець,**
Мадяріщина
*Русиньский язык в школах у
Мадяріції***о. Василь Бойчук, Румунія**
*Формованя русиньской школы в
Румунії*

12.30 – 14.00 – ДИСКУЗІЯ

14.30 – 18.00

**ТЕМА: ПРОБЛЕМАТИКА СТВОРІНЯ
ОБЩОРУСИНЬСКОЙ НОРМЫ**
– ведуча **Др. Олена Дуць-Файфер**

ВЫСТУПЛЯТЬ:

доц. Др. Василь Ябур, Словакия
*Зближіння графемікы і орфографії
окремых варіантів русиньского
языка***проф. Др. габ. Генрик**
Фонтанський, Мгр. Мірослава
Хомяк, Польша
*Русиньська лінгвістична термінологія***Мгр. Мірослава Хомяк, Мгр.**
Штефан Сухий, Польша, Словакия
*О проблемах методічної
термінології русиньского языка***Др. Анна Плішкова, ПгД., Словакия**
*Глядана консензу при формованю
койне на прикладі перекладу
тексту книжки Народ нивыдкы*ДИСКУЗІЯ
(На основі першой пробы
русиньского койне – перекладу
тексту книжки Народ нивыдкы.)**НЕДІЛЯ. 16. 9. 2007**

9.00 – 11.00

ПРИЯТЯ РЕЗОЛУЦІЙ ІЗ ЗАСІДАНЬ
ОКРЕМЫХ СЕКЦІЙ – ведучій **Мгр.
Александер Зозуляк**

11.00 – 14.00

ЗАСІДАНЯ СВІТОВОЇ РАДЫ
РУСИНІВ15.00 – ОДХОД УЧАСТНИКІВ
КОНГРЕСУ ДОМІВ

ЗАДАЧІ III. МІДЖІНАРОДНОГО КОНГРЕСУ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА

языка з азбуки до латинки ся практиковала дакілько десятиріч перед тым, як сучасна сістема была прията в Словакії.

Наконець, **проблемом міджірегіонального характеру належить вопрос єдиного русиньского языка, або койне.** Окрем доводобых плусів той ідеї, вдяка яким Русини в Румунії або на Україні в повній мірі бы могли порозуміти тексты написаны Русинами в Словакії або Польщі, є ту і неодакладніший і практичніший аспект того вопроса. Може тому аж тяжко віровати, але суть інституції і особы, котры як нерусины ся интересують русиньським языком. Уж довшы час є на столєный вопрос выдання **русиньско-анґліцького словника.** Єден з участників того пленарного засіданя, професор Штефан Пю, пише **граматіку русиньского языка** про серію славянських языків, яка выйде в Германії (Німецьку). Перед тижднем видавательство в Нью Йорку (Hippocrene Books), яке ся дізнало о Третім конгресі русиньского языка в

Кракові, поставило вопрос, ці хтось із нас бы не хотів приготовити **русиньско-анґліцький конверзачный словник про масового читателя.** Тото шытко є прекрасне, але котрый русиньський язык, або котрый ёго варіант бы сьме мали хосновати? Шыткы приклады єм увів на то, жебы-м указав, же вопрос койне, о яким будеме говорити завтра, має як серьёзне, так і практичне значіння.

Кідь на тім конгресі не досягнемо консензу у вопросі лінгвістичной термінології, геоґрафічных назв, транслітерації латиніков або койне, думам собі, же **дододнути бы сьме ся мали ходем у двох проблемах: створіння єдиного алфавіту з букв, яки ся хоснують лем в конкретных регіонах, і на їх місці в алфавіті!** То є то найменше, што можемо ту зробити.

Другов задачов є **створити (або обновити) інтеррегіоналну лінгвістичну комісію русиньского языка, членом якої буде мінімално єден професіональний лінгвіста**

або філолог з каждой країны, де русиньський язык ся хоснує в устнім контактованю або в школстві, а тиж учены, яки ся интересують о проблемы языка. Комісія, яка бы ся мала реґулярно стрічати, бы собі мала vybrати председа, якого **першов задачов буде приправити довгорічний план,** враховано фінанчных рахуків, ґрафікону засідань і задач на każde засіданя. Дакотры з проблемів єм уж споминав – лінгвістична термінологія, геоґрафічны назвы, транслітерація латиніков і койне, але, самособов, суть тиж други проблемы. Надіям ся, же до завтра Третій міджінародный конгрес русиньского языка, принайменшм, ся добісідує на єдиним алфавіті і створить (resp.) обновить інтеррегіоналну комісію русиньского языка з ученых, таких, яки суть зорьєнтованы з практичным аспектом языкових проблемів і хотять робити конштруктивно і ефективно нас шпєціфічными проблемами нормативного языка.

поздравління русинів на 2007 рік

проза • поезія • витварне уменя

чісло 2

Писателька одкрыває двері до людської душі

По книжках *Юлчина тайна*, *Поточіна*, *Манна і оскомина*, *Приповідкова лучка*, *Під русинським небом*, *Русиньскы арабескы* кінцем юна того року письменниця Марія МАЛЬЦОВСКА, лауреатка Премії Александра Духновича за русинську літературу, порадовала читателів своїм найновішим публікаціям у русинській мові — психологічних новел *Зелена фатаморгана* (Видавництво В. Падяка, Ужгород 2007).

І тота негруба книжочка, так як їй передходять, черпає мотиви із життя простих вальських людей-Русинів, живих свій коженденний богабойний живот. І ту авторка виносить на педестал жону — носительку найвишших моральних і духовних цінностей, не піддаючи ся найтвердшим пробам і животним ситуаціям, перед якими їй живот ставлять. І ту ся авторка вказала майстерков опису деталей, котрі нелемже першопланово дотворюють атмосферу конкретної ситуації, але суть і тіпичними образами реалії, ментальності, колориту життя Русинів, так тісно спланих з природою. Авторка дає значний простір і ліричним описам природи. Тото, што головна протагоністка переживає у своїм внутрі, таким поглядом видить і навколишню природу, котра, якби співчувала з їй внутром.

В *Зеленій фатаморгані*, на розділ од попередніх книжок, читатель має до діла з цілком новим феноменом, новими животними проблемами, котрі без оголошення заучили аж до тих найскритіших закутин найоддаленіших, віділо бы ся, цивілізацій нерушаних русинських сел. Проблеми глядани змислу життя, годнотових орієнтацій у молодій генерації, але і переорієнтація ерархії цінностей у тих скорше народжених, які з плунутєм часу усвідомлюють ці порожність властного бытия, а може і невалушність передати тоті правы цінности своїм потомкам. Потомкам, котрі з недостатків не матеріального характеру (сити і одблені они суть аж надміру), але з біди і порожнини духовної, пробують сами ся зорьєнтовати в животі і часто конфронтують з нелегков реалітот кінчать свої молоді роки на самім дні духовної і матеріальної біди. Сами, опущені, непохоплені никим, бо на якімсь ступню їх життя ся комунікація (і тота невербальна) перервала.

Письменниця одкриває може найзамкнутіші двері — двері до людської душі (а може і до властной) посередництвом головної героїні Ільки. Також посудьте сами, ці є то так, кідь собі прочітате публікований уривок *Слызы матери* як єдну з частей найновішої книжки *Зелена фатаморгана*.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА

Миколай КСЕНЯК, лауреат Премії А. Духновича за русинську літературу

Зарештований

— Признаю ся, же велі раз єм одкладав тоту пригоду, — зачав на моє напільгання дід Дроздів. — Часто єм одганяв тоту думку, но она фурт ся наворачала боцнов стежков ку мі. І шось мі шептало, аби єм ю не тримав лем про себе, бо і она має своє місце в споминках, а кідь ся тепер не вкаже на світі Божім, та у мі поступно припадає пороком уж і зато, же ся то стало давно, за панованя цисаря Франтішка Йозефа І., котрий тогды уж не був наймолодший. Я був тогды молодой женач, не мав єм сиве волосся, а з Юстини сьме мали першу дитину. Не бояв єм ся ниякой роботи, і зручності в ремеслі єм набув, і дротарьскы раёны єм мав выарендованы. Люде ня в них добрі познали, і я їх.

Зима в тім році была дость мягка. В тот день, коли ся то ододрало, єм ся з крошнєв стримовав южніше од Братіславы, точніше коло ріки Літавы на мадярській страні, но часто єм зашов і на ракуську. Не вадило мі, де єм, бо знав єм обстойно обидва языки. Фебруарове сонце припало, топив ся сніг, лед на Літаві лукав, земля ся обнажовала. В такій ідеальній атмосфері єм в мадярській селі платав горці, миски, вырабляв цідила, вішаки... Дость ся мі дарило. І газдині не были даяк скупы ани на пінязі, ани на дло. А праві тогды, кідь єм був добрі налаженый, ку мі на двір, де єм сидів і майстровав, ся ближыв високий шандарь. Флінта му стырчала за плечами, на голові ся му трясло довге зогнуте перо. Приставив ся. Я ся му поздравкав. Намісто одздравканя єм чув сухе і недовірливе:

— Укаж поволіня!
— Не мам, пане, бо то суть далшы выдавкы і довге ходжіня по урядах...
— Познаш параграф?
— Того шандаря цілий раён добрі познав, бо всягды выжадовав до найменших деталей дотримувати параграфы. Зато го

называли Параграф. Дакотры тоту прозычку уточнили на Твердый Параграф. Не уникло мі, же з єго приходом ся газдовы діти десь поховали. На дворі сьме были лем мы двоє.

— Заплать подля параграфа і берь ся гет з моїх очей і з мого раёна! — радив і наряджовав Параграф.

— Одпустьте, але не можу заплатити. Корунку тепер ся барз тяжко дасть заробити, — оддалюю свою тверду судьбу.

— Ні! Та подь такой на шандарьску...

Іці раз єм го просив, но Параграф не помякнув. Ани докінчити опрау не доволив. Што єм міг собі почати. Поскладав єм серсан, газда мі заплатив за оправлене. Ідеме. Я попри нім.

В канцеларни не было никого.

— Заплатиш? — остро ся опросив споза стола.

— Не можу, — зась єм одмітнув і чекам, што ся буде творити.

Ілюстрація Анни Гаёвой.

Марія МАЛЬЦОВСКА, лауреатка Премії А. Духновича за русинську літературу

Слызы матери

„Спаси, сохрани і помилуй, Господи, раба твого Святослава словами святого Божого Евангелія, што говорити о спасені душевнім і тілеснім здоровю раба твого Святослава, і спали терня вшиткых єго согрішінь, вольная і невольная, і даруй му благодать святого духа твого, очіщующу, опалюющую і освящующу цілого чоловіка, во ім'я Отця і Сына і Святого духа. Амінь.”

Кілько раз Ілька повторяла тоту молитву, яку їй навчила мати? Повторяла і заливала ся слезами. Ніч на разі не помагало. Слызы матери, їй слызы помалы зачали высыхати.

... Так предці то она на вині... Вшиткому є виновата. Син цілком од нєй одышов. По „купелці” го навикы стратила. До послідней минути ся надіяла, же якось то буде, же ся вшитко на добрі оберне, вийде на добру путь. Не стало ся. Ілька порозуміла, же сына не може захаранити. Не має сил. Вшитко стратила. Молодость, школу, зістала закопана на селі, як в гробі. Приросла к родічам, але што з того, кідь сына стратила? З ним ани гев, ани там. За які гріхы? Тадь тільки того не нажыла! Ілька ся кортала за свою студентську нерозважність, кідь сі дала взяти дитину. Гей, то був єй найвекший гріх. Може, досправды го треба таким способом спокутовати аж до самого дна. Дахто сі жыє, як на маслі, а она? Раз ся поховзла...

„Жебы лем раз?” — просив ся єй незнамый з єй самою середини голос. — „А де зістав сын?”

„Сын коло мене. Я го породила”

„Правда, дівка єсь привела на світ. З якої причіны? Не было в тім дакус єгоїзму? “ — выскіряв ся незнамый.

„Як то думаєш? Тяжко єм го родила” — стрепетала ся Ілька.

„По паньскы. Сам цисарь коло тебе стояв. Га-га!” — заверещав голос.

„Што ты знаєш о муках матери?” — схлипла Ілька до жмени і тмила ся за серце.

„Ліпше віджу збоку” — спокійно одповів голос.

„Што ты можеш відіти, кідь тебе не видно! Счезний гет! Не заваджай мі думати!” — Ілька зачала быти нервозна, бо не знала, ці досправды з нєв тот голос бісідус, або ці ся то лем єй привиджате.

„Сама ніч не выдумаш” — не здавав ся голос.

„Што ты єсь за єден, абы єсь мі давав рады? Я сі дам рады сама. Сватє то єй мій світ..., не мам ніч крашшого, ліпшого.”

„Ани ніч гіршого... Привела єсь го на світ, але не дала єсь му того, што найвеце потребовав” — закісхтив ся голос таємно.

„Што му хыбить? Має вшытко...”

„Яке вшытко? Яке вшытко? Основны потреби — їсти, пити, одблканя, ай тот мізерный почитач, то є вшытко? То має быти вшытко? А де є ласка, порозуміння?”

„Загортала єм го ласков, як єм была годна.”

„О котру він не стояв”.

„Не могла єм веце. Што єм мала, єм му дала. Уж не мам ніч веце.”

„Мало, мало, вшытко мало.”

„Што іщі веце?”

„Де суть тягнїці за вуха, котры хлопця нияк не болять, але му роблять добрі? Де є футбол, волейбал, коса в руках? Навчила єсь го прибавити гвоздики? Збити будку про пса? Імати в поточній рыбі? Косити? З кімні ходити на дрова? А де є єго ремесло? Познаш тоту стару правду, же „хто своего сына не дасть выучити на даяке ремесло, научить го жыванству?”

„Што єм могла робити? Єм лем бідна жена. Сама на вшытко. Пробовала єм го накрякнути на школу, але не мав охоту... Не каждый може быти міністром. А Сватє, може бы ай хотів штудувати, але не мав добру память” — оправдовувала сына мати...

„Не у памяти хыба, не у памяти...”

„Та в чім? Повідж мі, де я зробила хыбу?”

„Ты не знаєш? Одперла єсь му хлопску руку, єго найвекшу ласку. Нянька. А то є гріх. О тім першим не говорю. За тот ся будеш покутовати на другим світі. Але за сына покутуєш ту на землі. Як єсь сі то представлєвала? Лем так? Взяти од сына нянька? Тым єсь го скалічила на цілий живот. Зробила єсь з нєго жобрака. Лем єден бік му фунговав. Не чудо, же не проявлєвав о ніч інтерес, же одышов там, де му было ліпше, де го решпектовали, любили, повіли му, же є красний, добрый, шыковный. А ты го лем все крітїзовала. Усвідомлюєш собі того?”

„Перестань! Перестань! Не маш право!” — Ілька ся не тямала. — Сердце єй стискав жаль. А на голос, што до нєй шупав тыма найострішыма іглами, ся не гнівала. Была му своїм способом вдячна. Тадь нихто єй так дотепер не отворив очі. Быв єй милый і любый, бо то був єй властный голос, який ся аж тепер проявив. Дотепер быв схований од світа.

„Што мам робити?” — позыдовала ся зломлена.

„Уж ніч. Твій сын умерать. Не зістає му много.”

„Не говорь так, тадь іщі не жив. Не любив і не був люблений. Не охавив по собі потомка. Не побудовав дім, не засадив стром, не сплотив сына. Все лем в тім дурмані і дурмані. Господи! Змилиуй ся над ним!”

„Пізно. Син меле з посліднєго. Передаваковав ся.”

„Де є? Повідж мі, прошу тя! Вшытко зроблю, жебы єм го захаранила. Не може одійти, жебы ся з матірєв не розлучив. Ні, ні, він не може лем так одійти!”

„Уж конать. То суть єго послідні минути на тім світі. Рихтуй найкращый свадьбяный анцуг, погрейдку му не забудь дати. Дружкы заклікати. Не був женатый...”

Голосе, голосе, чом трапиш Ільку? Хочє ся ті єй способити жаль, іщі вєкше нещастя? Чом? Чом єсь такий? Маш потіху з нещастя другого? Што іщі може чоловік веце доказати? Кібы пришов, поглядив, заспокоїв, але де там? Чоловик потребує арітмію сердця, жебы був спокійный. Як і тот Ільчин голос. Чом єй говорив о послідніх минутах сына, о погрейдці, о дружках? Ілька не є така глупа, жебы тому повірвала. Тадь не раз го

чекала домів аж до рана, і дочекала ся. Все пришов. О день, о два, о три, але пришов. А тот голос гуде тоту свою, о смерті. Гуде і гуде, і начасі перестати.

Перешли три дні, а Сватє не пришов. Застыла хыжа, де ся находить єго неросстелена постіль, замерзли слова розлучкы, єго уста уж не высловлять слово „матка”. А што бы за то дала, кібы єй так повів?! Але ніч, на уха залягло мертве тихо. Уж не грає єго радіо, не выспівує Меркурі, мовчить Продіджі і ціла „газдова музика”. Хыжка холодна, як ледовня. Як і єго тварь, котру Ілька уж видить у труні. Сватє має на собі білий анцуг, білу сорочку і білу погрейдку. Є такий красний. Єго ангельска тварь ся усміває і заспокоює матірє: „Мамко, не плачте, уж мі є добрі, уж єм добрый. Єм найліпший в тім колектіві. Вшыткы ня ту люблять. Гварять, же ся знам найліпше справовати, же знам добрі варити. А знате, мамко, што ім ту варю? Пирогы. Тоты, што сьте ня навчили. Єм добрый, мамко, єм добрый, уж ся не будете за мене ганьбити, єм найліпший з найліпших.”

— Ты про мене все був найліпший, наймиліший, найдобротніший... Сыну мій! Я бы тя не дала за цілий світ. Ты — моє сонце. Мій світ. Мій океан...

Коло Сватєвой молодой головы з обидвох боков стоять дві дружкы, дівчата з валалау. Суть одблены до білого і мають віночки на головах. Їх має любити Сватє, же, реку, тоту, што стоїть зліва, клікав на забаву минувый тыждень. Зве ся Монька, а має таку рухову тварь, же, чоловік, кібы до нєй дїгнув палцем, та бы з нєй выросли самы руховы квітки. Ілька то вшытко ясно видить і представує сі забаву єй Сватька з Моньков, як танцюють, як єй личко іщі веце червєніє, аж з нєго ростуть квітки, з котрых цяпкать кров. Прямо на Сватя, на білий ґалір єго білої сорочки. Ілька ревнує на Моньку, і не желать сі, аби она стояла коло Сватєвой головы. Кідь хоче ся подати в напрямі ку Моньці, аби єй повіла, жебы ся одступила, Сватє отварять очі і повідать: „Она нияк зістане! Вы одійдите!” Ілька ся веце не гнє. Священник співать „Со духы праведны”, прикрывають прикрывков труну, а Сватько їй тримать за руку і не хоче ся єй пустити. Ілька є рада, же сі выбрав єй, а не Моньку. Кідь спустять труну до ямы, кідь на ню ся посыплять послідні громадкы глины, Ілька впадає на гробик і хоче ся дати закопати із сыном. То не є може. Коло нєй стоїть Монька і дивить єй: „Сватько мі гварив, аби єм вам повіла, же будеме мати сына...”

Так не є. Сватє не пришов, не вернув ся домів. Ілька не знає, ці жыє, ці вмер, і як бы то было ліпше. Ілька не може повірвати на того, што ся єй привиділо. А што, кідь то была правда? А як ні... Про каждый припад наварить Сватєві єго одлюбєны пирогы із сыром і кваснов сметанков. А жебы плавали в маслі. Кідь мав добру дяку, Сватє ся їх знав напраскати, як бобрунка. Ілька приготувить деревяну таблу, котру єй подаровала сусідка. Не была то обычайна табла. Там може было зробити чей тристо пирогів. Зато ся Ілька понаглять. Одганять хмурны думы і пуцать ся до работы. Кібы на годово пришов, аби мав приготувєны свіжы пиріжкы.

І так она чекать із наліпєними пирогами на таблі. Кідь одбивать північ, зачинать варити. Зварєны гартує, а пак пирогы плавають у маслі, блищать ся, купають ся в сметанці. Єй Сватє прийде. Ілька ся не здавать. Насыпле пирогы до глубокой миски, посолить, повпалать, прикрыє парком і сховать під перину. Кідь Сватє ся верне, найде свої одлюбєны пиріжкы. Приготувить му на завтра чисты штимфлі, треніркы (такты, жебы го не тискали, і кідь їх не хоче, бо дає перед тісним спілам. Як то молоды люблять. Ілька го нутить, аби носив треніркы, жебы му было легко.). А іщі му напечє різкы із свиньского мяса, што так любив. І тоты шупне під перину. Кідь прийде, та найде. Вшытко то робить з великов ласков, материньсков добротов. Знає, же то робить послідніраз. Не хоче, аби на ню сын зле споминав. Нияк му Бог наділит лем щастя. Она ся на нєго не гнівать, навзіпы. Дякує му за вшытко, што з ним могла пережыти, зато, же ту був, же го мала. То є великий дар. Не каждый го має.

Ілька докінчовала роботу. Спорядила і родічів. Выкупала нянька, остригала му ногті, вымастила плечі матери, почесала єй і вложила спати. Было єй так легло, так красно. Не бояла ся нічого. Сразу было вшытко такє просто. Син ся не вернув, а она уж не хоче дале жыти в кламливий надії. Вшытко про того зробила, абы сын був спокійный. Веце не могла. Не знала. Уж му была непотрібна. Зато вирішыла, же сын ся обиде без нєй. Ніч єй не тяжко. Была спокійна і выривана. Як має быти. Тадь тепер сын конечно може вказати способности і знаня. Она може одійти. Може, то хоче ай він сам. Наісто зато не може ся осамостатити, бо она му заваджать. То она, єдине она є на вині. Буде му легше без нєй. Она уж ту не мать што глядати. Із цілком яснов головов, ясными мыслями приправила сі мотузок, побробовала, ці міцный, ці ся не урве, одблєкла ся до темносиніх шат, з білым ґаліриком, обула го до чорных мокасин, на шыю наділа чорный шал місто чорных пацерок, і хотіла отворити двері з дому, тай піти до пелєні. Там, на гряді тото хотіла вчинити. Скінчити із своїм животом. Лемже двері ся зразу затяли, а сила, котру выдала на тисканя, ся єй вертала назад. Двері ся не отваряли, а єй не напало взяти ключ із скринькы і отворити їх. Може бы на то і пришла, але... Задзеленчав дзвоник. Ілька ся спрорудила, лем-лем же єй мотузок не выпав з рук. Не знала, што має робити. Отворити? Не отваряти? Аж тепер на то пришла, же може поужыти ключик. Хто тепер дзвонить? То не є може! Дзвоник не переставав. Дзвонив, як шалєный. Ільці залігало в ухах. Мусила отворити, бо бы зошаліла. Натягла руку за ключом, вопхала го до діркы, обернула нєм доправа. В єдній руці тримала мотузок, а другу положила на клемку, і притисла. Двері ся отворили. На порозі стояла Вал.

Кветины дотыкы

Квета МОРОХОВІЧОВА-ЦВИК (ГАЛАСОВА) народила ся 20. 4. 1946 в чеськім місті Мост. Родічі – із села Пчолине, Сниньского окресу, одышли по войні до Чех, бо край був войнов знищений. Лем што ся ситуація зліпшыла, родина ся назад вертать до родного села. Квета в Пчолинім зачала ходити до скнічила ей в Снині, вала в тзв.есвееш-ску освіту здобыла факулті УПЙШ в редакторков у Пренах, продовжова-высыланю Чесь-розгласу. По деперестягвала із до Новых Замків, як редакторка реґі-По ніжній революції редакторку.

Новинарський тила аж до оходу з тых работ збогаспособну і таланто-Главно ей работа в пріоріты. Вдяка ній ся могла стрічати з людьми і збогачовати свій внутор-ний світ о новы зажиткы, емоції.

Днесь ся Квета Галасова, роджена Мороховічова, вертать к писаній подобі родного русиньского слова, к своему коріню, яке з одступу часу в ній пробудило потребу і інтерес обявляти русиньський світ. Пише поезію, спочатку по словеньскы, але найновше лем по русиньскы. Суть то носталгічны спомины на дїтство, родічів, природу, родный край. Суть то щіры особны визнання, несмілы дотыкы із возродженым языком своїх предків – Русинів. Іде о творчі початкы, так їх треба ай принимати. Є то щіра сповідь зрілої особы, але починаючої авторкы. Вірьме, же ся буде розростати ей шкала творчости, а ей стишкы нераз порадують наших читателів.

Пропонуємо ей цікыл стишків *Дотыкы*

Марія МАЛЬЦОВСКА

Квета МОРОХОВІЧОВА-ЦВИК

ДОТЫКЫ

Одказ

Там, де край світа, далеко,
Де гриби, малины, чорніці
ростуть,
Там я прожыла своє дїтство
Там я і хочу у Бога спочінуть.

Рукопис ґенів

Сй дых не мав
Жадне зафарблїня.
Пахла, як немовлятко.
Она.
Проста, привітна
Скромна пані.
Так не вызерать хвора жена
В чекарни.

Она не была.
Хвора.
Пришла за рецептом
Про свою мамочку,
Сторічну докторчину
пацієнтку.

Як жива вода

Вороблі цверкотять,
Потічок дзуркоче.
Мати фрыштик варить,
Встати ся не хоче.

Ой, то были рана,
Кідь сьме быти дїти.
Із сестров і братом...
Хоць лем спомянути,

Хочеме на роки
Кідь нам добрі было,
Без телевизора,
Ніч нам не хыбило.

Шыли сьме сі попкы,
З полотна-дрелиху.
Блайвасом фарбным,
Докінчили втїху.

Із квіток на луці,
Вінчікы сьме вили,
З пупавы жовтенькой
На голову кляли.

Корунка, як злата!
Приповідко наша,
Потїш теперішні
Маленькы дївчата.

Жебы спробовали
Самы сі ушыти.
Попку меном Барбі
Мейд ін з Америки.

Із телевизора
Мож приклад взяти

Попробуйте в дїтській
Самы ся заграти.

Бо пасівный приступ
Ід Тіві-програму.
Не веде дївчата
К активітам мамы.

Лем щастне дїтинство
Студничок, істота,
З котрого молодь черпать
Еліксір живота.

Пчолиньска країна

Материна загородка
Все была зелена,
Зрізованець і барвінок
То єї домена.

В садї стромы зародили,
На восінь уроду.
Позберали сьме планочкы,
Добры, в непогоду.

Теплы грядкы тых сьме мали
Хоць не барз здарены.
Зато прогрес в загородці
Преконав забраны.

Знали сьме крем квіток
Вугеркы садити.
Шалату, карфіолик
Тых было відіти.

І модерны зеленинкы
Своє місто мали.
Попри моркви і петрушці
Ся удомашнєвали.

Наша мати і сусідкы
Таки руки мали –
Од дїтинства лем работов
Ся вни занимали.

Обробили, зуроднили
Гористу країну.
Про дїтей своїх і внуків
Створили плаїну.

Таку красну, милу сердцю,
Бы нам завіділи
Вшиткы, што ідуть ку морю
Штобы одпочіли.

Нїт краснішой і теплішой,
Країны у світі,
Й малярї бы сі згустли
Лем їм то повісти.

То, як гварла наша мати –
зелене-милене,
то очарить і умелців
світове умена.

Мамо наша, правду мате,
У світі лем єдина,
Така красна і чаровна
Пчолиньска країна.

Штефан СУХЫЙ, лауреат Премії А. Духновіча за русиньску літературу

Реп о самоті

Як ся вертам домів з світа,
ту, сперта коло плота,
обчєкує ня самота.
Двигать д'горі зводні сукню
і чекать, же ї спонукну
ціґаретлєв або кавов
й гне ня до чуджого ставу.
Збудь ня нєй, о, боже мій,
липне на мі гі репій.

Рата-тата, рата-та,
пришлї ку нам самота,
стала собі на поріг
і гварить мі, же то грїх,
кідь про ню так чїню мало,
бы в мі глюбше сперла жало.

Заманчіво сайга гварить,
Же властнить ту малый барик,
де бы нам двом добрі было.
Бы в мі чутя не застыло,
повідам, бы місто кексы
нукла ласкы, а не скепсы.
Вна ся нато такой змече,
мімо кровлі ніч не хоче.
Што з нєв перекрочу поріг,
в голові мам гіркый бріх,
в кортім хробак без устївку,
мішать мозґову мачанку,
цяпкать до нєй з злой пасії
гаді отравны спермії.

Знате вы, кідь на поета
Змерьку надыйде планета,
коли на приватну парті
зазве послів жытя й смерти.
В дїлнях властной алхімії
таймства вічности пробіє.
Тогды про ласку і самоту
змінить гіркость на солодоту.

Сам не знать, што з того буде,
Няй собі гугнявлять люде...
Раз може бівшы чародії
обвиняють го з біґамії,
но він лем пробовав, як все,
ці з того є дакий хосен.
(Та вы будьте без проблемів
й присвятьте ся іншій темі.)

Рата-тата, рата-тата,
не мам з себе про ся брата,
кладу голову на клата,
уж єм сам собі не рад,
няй дашто заробить кат.
Ту зніодкы сестра-лїска
зъявить ся мі і ня глїскасть.
Жылот стварять пєства пєстры:
Страчаш брата, стрічаш сестру.

Оперла ся коло плота,
Штось о вышшых чувствах мотать
і гєстїкує з далькы.
Не струже сі із ня шалькы?
Є то хлопці і дївчата,

гра про краля і про ката,
я вшак залюбив ся знова.
Вага слова ту – нулова.
І повів бы-м щї кус вєце,
та не зраджу щастне сердце.

Все ліріков є самота,
епіка ся по ній мотать,
хоче вывершыти дїю.
(Ласков або траґедіов?)
Хоць єсь слова чародїлник,
маш пак з того бордель в дїлнї.
Так смуток, радість або кров?
Пек бы їм був, пек бы їм був!
За фірганков штось ся рушать.
То самота тайні слухать.

Ілустрація Анны Гаёвой.

Миколай КСЕНЯК, лауреат Премії А. Духновіча за русиньску літературу

Зарештований

– Добрї. Тото собі одскачеш! – І ся вернув ку дверям.
Такой ся на пятї обернув, вышов з містности, запер
двері і звонка вшытко позамыкав.

З мене ся нараз став арештатнт. Тото єм не чекав.
Што теперь?

Сиджу і смотрю через замрежовате окно. Сонце дале
грїє, є високо, може є акурат полуденок. Од злости єм
ся натягнув на лавку. Чекам, думам. Нихто ніґде. До-
окола тихо. Ани не знам, як єм здримнув. Подля сонця
да на годину. Чудно єм ся чув, бо никого єм не забив, не
окрав, не ублизыв... А єм арештант. І усвідомив єм собі,
же гірше є штось інше. Штось, што єм іщі не зажив: не
мав єм што робити. Я, котрый одмаленька од видна до
невидна фурт штось робив! Єдно єм докінчив, а уж друге
зачінав. Векшинов єм не стачів начас зробити, зато до-
ганяв єм і вночі. А тепеь лежу зо заложеныма руками.
Як даякий пан. І то не хоць-який, але велькоможный. То
бы ся мі так жыло, то бы было гей... кібы... і од злости
єм став на ноги. Роззїв єм ся, пясти єм стиснув, аж єм
счервенів, бо... час летить, роботу іншый майстер пе-
ребере – заробок мі утече. А дома дїтина, жена... што
їм принесу? ґаздївство тых жадать корункы, а я ту так
даремно... лем так, як даякий ґроф. Од злости кричу,
бухам на двері, но нихто не рєраґує. Панує дуте тихо.
Кібы ходем сусідні домы были ближе. Но канцеларня,
як на труз, стоїть боком. Проклынав єм в тот день свій
жылот. Прилягла ня дотогды незнама безнадїй. По ній
ся до мене наворачула велика злость. Здало ся мі, же од
нічнеробїня зачне тыти кров, мозоґ в голові мляндра-
віти, наслідно будуть свалы слабнати і о тыждень-два
буде з мене стухляк. І напало ня шыбы на окнах выбити
і через мрежы кричати. На раты. Тадь дахто учує і при-
бігне... Зясь дуркам, бухам, тяжко дыхам. Нехотячі, на-
пали на ня похыбности, ці не мав єм радше покуту за-
платити, може теперь бы єм даґде на дворї дротовав,
вольно дыхав, а так... як звірь в клітці.

Уж єм ся строїв зясь дуловати, но мої темны думкы
переторгло клопканя на замрежоване окно. „Параґраф
ся вертать,“ подумав єм сі. Перепрошу го. Заплачу. Але
чом клопкать, чом не одмыкать двері? Підышов єм бли-
же, а за окном спознав ґазду, од котрого ня Параґраф...
Отварям окно і чую:

– Штефане, Параґраф одышов і верне ся аж завтра.

– А я ту мушу цілый час..?

– Жебі ті не было довго, – перерушыв ня ґазда, – несу
ті горночкы, котры єсь не оправив, – і такой подає через
мрежы.

Я з того був такой несвій, же єм слухав і стояв, як
стовп. Хто бы таке чекав?

– Берь, не стій! А поусилуй ся, бо дораз ті ай сусіды
ґраты принесуть.

– Не мав бы єм ту своє сердце одкрывати, але по-
тішыло ня, же чужді люде ся доказали вжыти до моєї
скоры, порозуміли мою ситуацію і мудро зарєаґовали.

По ґаздовім одході наперед єм ся наїв, а потім єм
зачав майстровати. День ся хылив ку вечеру. В канце-
ларни ся змерькало, але я дале оправую, ріжу бляшаны
платкы, росклепкую ніты... Оправлены ґраты подавам
через мрежы, властник їх одоберать, платить, а далшыи

казаник подавать горці, відерка....

Нараз ку мі долетів зачудований голос.

– Што ту робите?

Спознав єм голос велителя шандарів. Ёму був під-
ряджений Твердый Параґраф.

– Та одповідь мі дахто, што ся ту дїє? Хто вас гєв
позвав?

Нихто не одповідав.

Ключі в дверях зачерькали, замок заскрипів і на по-
розї стояв в цілій парадї велитель. Вывалив на ня очі.

– А ты ся ту одкы береш? Крадеш і накраджене їм
подаваш?

– Я, пане велитель, запертый...

– Запертый?

– Заарештовав ня ваш...

– Таких уж было. Ты...

– Я не краду. Смотьте, пане, я майструю.

Зачудований велитель обышов лавку, коло котрой єм
мав розложений серсан, гуньку, мискы, горнятка... Об-
ходив ня, одміряв од ніг по голову і такой ня сповідав.
А я му одповідав. Гріхы єм не міг признати, бо єм ниякы
не мав, мав єм чїсту душу, як вода в студенці під Высо-
ков.

– А они чом під окном?

– Снажать ся мі помочі і носять оправити мискы.

– Тебе уж єм відїв. Довго майструєш в тім раєні?

– Скоро десять років. Кажду осїнь...

А дале ся дїя одвивала дость фрышно.

– Спакуй ся! – розказав, як кібы одрубав, велитель.

Сїв за стіл, выбрав папірь, перо і каламарь.

Я не чекав, такой єм ся пустив до складаня. „Пише
наряджіня, жебы ня заперли до острого арешту. І ... збо-
гом, жено, сыну! Хто дома пооре, посїє?“ – такы чорны
думкы ня обсіли.

Велитель дописав. Одложыв перо. Не засміяв ся.

Я уж був збалєный. То єм доказав раз-два. Облік єм
ся. Чекам. Зясь мі перелетїло головов: „Запре ня, аж
счорнію.“

– Злодїїв, лїнивців і ваґабундів треба посадити за
мрежы. Без милости. Але не майстрів, роботу котрых
люде глядають.

Дых мі сперло.

– Так бы то, пане велителю..., – загакнув єм ся.

– Ту мате поволїня на майстрованя в моім раєні.

Є платне до мая. Кідь в осени зясь завітате до нашого
краю, та ся такой у мене приголосьте.

– Красно вам дякую і жычу добре здрава. Няй вам
Господь Бог., – не забыв єм, і кідь єм був приємно роз-
рушений, – высловити своє натхнїня. – Ні, велитель не
быв з того істого тіста, як Параґраф.

x x x

– Но, а тепеь, прозрадь, Миколаю, оплатило ся тоту
пригоду поросправляти? Требало выявити односины і за-
рівно оцінїня нашій унікатній роботі. Лем хто буде чїтати
о заникнутім ремєслї і о майстрах дротарях? – з смутком
у голосі доповів колись пережыте дїдо Дроздів.

ПРЕКРАСНИЙ ДУХОВНИЙ ЗАЖЫТОК

В дні 25. – 26. августа 2007 у Чірчу, окрес Стара Любовня, був традиційний спархальний одпуст, котрий ся завершив святочнов літургією. На недільній Службі Божій при Кляплиці Успенія Пресвятой Богородиці на Маріанській горі над Чірчом ся зышло за красной хвилі у лоні іщі крашшой природы коло 5 тисяч віруючих нелем з Чірча, але і з оддаленіших регіонів выходного Словенска, но пришли і путници з Польска.

День перед тым, у суботу пообіді, ішла процесія зо села од Грекокатольцкой церкви Пресвятой Богородиці на Маріанську гору над селом і назад. Вечур потім по святой літургії ся одправляла панахіда при гробах небогих містных священників: о. Андрія Годобая, о. Іоана Яновіча і о. Мірона Подгасцького і Акафіст ку Христовым страстям.

Як участник того одпусту хочю повісти, же ем був на **скуточно русиньскім одпусті**, котрий у мі охабив глибокі сліды нелем з боку релігійного, але і нашого народного – русиньского. Быв то про мене прекрасний духовний зажыток. Підтвердило ся, же **одпуст у Чірчу є в першій ряді святом русиньскых грекокатоліків. Русиньскій язык было чуті з каждой стороны, але главно, же Служба Божа была в такім духу, в якім бы мала быти в кождім русиньскім селі.** Читаня Евангелій і Апостолів было по русиньскы, Служба Божа по церковнославянскы з прекрасным

співом канторів і віруючих. Главный служытель о. ТгДр. Марцел Мойзеш, генеральный вікаръ Пряшівской епархії, на зачаток літургії поздравив притомных віруючих по русиньскы і передав їм поздрав од Владыкы Яна Бабяка. Свою проповідь зачав тыж по русиньскы, але і кідь ей докінчив по словенскы, віруючі оцінили ёго снагу приспособити ся русиньскому оточіню. (Треба вірити, же раз прийде час, кідь на одпусті в Чірчу буде служыти Святу літургію наш русиньскій єпіскоп – позн. П. К.).

Главным організатором епархіяльного одпусту був домашній парох о. Ярослав Поповець, котрий є єдним із наших вірних і активных русиньскых священників, з котрых векшына была на одпусті. Быв міджі нима і о. Франтішек Крайняк, котрий того часу є парохом у Камюнци, але міджі притомными было відіти і много ёго вірників з ёго попередней парохії в Міджілабірцях. Отцёви Поповцёви треба высловити подякованя за прекрасний духовний зажыток і пожелати му, жебы ай надале робив на полі релігійнім і народнім про русиньскых віруючих так, як дотеперь. Конець одпусту своїм співом збогатила знама співачка русиньскых народных і маріаньскых співанок – Русинка Анна Сервіцька.

Др. Петро КРАЙНЯК,
Пряшів

Почас Службы Божой на Маріанській горі над селом Чірч читать Евангелії і Апостолы по русиньскы о. Мартін Костільник (другий справа) за асистенції домашнёго пароха і главногo організатора епархіяльного одпусту – о. Ярослава Поповця (третій справа) і о. Ігора Панчака (перший справа).

Фотка: о. Мілан Ясик

ПОДІЯ ІСТОРІЧНОГО ВИЗНАМУ

Кошіці – Прага – Москва. Така была траса летадла, котру ем недавно абсолвовав. Прилетіли сьме великаньскым Аірбусом з главного міста Руськой федерації, де ем був послідніраз перед двома роками. Сама Москва є велике місто, з великов територію, а жытелів має трираз веце, як ціле Словенсько.

На позваня свого брата, владыкы Лавра, припутовав ем до Москвы 16. мая, а тот день ся став історічнов подією про ціле Русько, а то за то, же Руська православна церковь ся зєднала з Руськов православнов церковлєв за границями. Ай про тоты церкви є то подія епохального історічного визнаму.

Верну ся дакус до історії, до 1917 року, до часу, кідь к моци в Росії пришли безбожны большевіци, а тисячі Русів захираючі сі свої жывоты, мусили утікати до екзїлу, за близкы і далеки граници. Большевіци кідь ся дістали к моци, перший свій удар насмеровали на Руську православну церковь і рядили ся фразов свого вождя, же релігія є, реку, дурманом, дрогов людства.

Руська православна церковь была пронаслідована. Стовки священників, тисячі вірників были позапераны, зліквідованы, много храмів было знищених, вышмарених до воздуха, перероблених на дома культуры, клубы, бібліотеки, музеї атеїзму, склады, стайні. Повна слобода про вірників пришла аж по р. 1991, по роспаді Советського союзу. Ай Руська православна церковь за границями од 1917 року, т. є. за 90 років своєї екзистенції, перешла тяжков, тернистов дорогов діаспору. Тота церковь в близкій і далекій чуджїні соєдиняла руських людей, котры были принучены охабити свою отчїзну, одправляла Службы Божы, давала силу і надїю, помагала пережыти тяжкы часы, прививала віру, же вшытко ся на добре оберне.

Теперь під духовным покровительством Руськой православной церкви за границями є коло 500 000 вірників, які жыють в 30 країнах світа, під юрисдикцію церкви є 600 священників, 370 парохій, 39 монастирів і скітів.

Руськы люде, емігранты, все тужыли вернути ся домів, зєдинити ся із своєв коріннов церквою, але в часі тоталітного режіму ся то не дало. Надія пришла аж по роспаді Советського союзу, по паді комунізму.

Перед трёма роками до США завітав президент РФ Владімір Путін, котрий має, може, найбівшу заслугу на тім, же ся дві руськы церкви зєдинили. З властной ініціативы Путін в Нью-Йорку ся стрітив з першоєрархом Руськой православной церкви за границями, митрополитом нью-йоркським і выходо-американським, Ёго Блаженством Лавром. В часі їднаня были положены основы зближїня, а в конечнім результаті зєдинїня обидвох церквей, і напланованы перспектївы і проєкты реалізації даного акту.

Тот про Русько історічний момент настав аж по по довгых 90 роках розлуки. 15. мая 2007 року до Москвы на позваня президента Путіна прилетів першоєрарх, глава Руськой православной заграничної церкви, митрополита Лавр (родным меном Василь Шкурла з Ладомировой, Свідницького окресу, Словенсько). Ёго Высокопреосвященство спроводжаало сїм высокых церковных єрархів. До Москвы із западаной Европы, Северной і Южной Америки і Австралії, прилетіло 70 православных священників а з нима 600 вірників, главно потомкы тых, што в часі войны были нучены одійти з дому.

Святочный акт підписаня договору о зєдинїню двох церквей був 17. мая 2007 року, на день церковного свята Вознесєнія Господнєго в Московскім храмі Христа

Спасителя за участи многих вірників з Росії у споза границь, президента РФ Владіміра Путіна і пріматора Москвы Юрія Лужкова. Документ великого історічного визнаму, акт о канонічнім зближїню підписали патріарха московскій і всія Руси, Ёго Святость Алексій II., і Ёго Блаженство митрополита Лавр.

Патріарха у своїм приговорі говорив о потребі рішаня проблемів, посиленню церкви і возроджїню отчїзны. Митрополита Лавр припомянув сімболы братства, які посилюють общо-народностну єдність. Алексій II. подяковав президентови В. Путїнову, котрий зробив много про зєднотчїня обидвох церквей. Лідеры, представителі заграничных церквей, приняли ініціативу Путіна і зачали діалог з великов довіров. „У Вас они увиділи чоловіка вірного, одданого Росії,“ повів патріарха. Підкреслив визнам президента і ёго роль при даній події, повів, же єднотна Руська православна церковь буде реалізовати свої Службы Божы дома і за границями. Владімір Путін, який стояв лем пару метрів од нас, вшытким поблагожелав к історічній події. Повів, же тота подія значить много нелем про обнову і зновозроджїня єднотной Руськой православной церкви, але має общенародне історічне і велике моральне і психологічне значїня. Зарівно Путін выголосив, же в теперішній демократічній сполочности, кідь є слобода віровызнаня „не є веце місце про подобны трагедії“.

По святочній церемонії підписаня акту о зєдинїню, в церкви Христа Спасителя ся одправляла сполочна Служба Божа, котру цєлебровав Ёго Святость патріарха Алексій II. і ёго Высокопреосвященство митрополита Лавр.

Програм той історічної події за участи представителів ай інших країн, де є православіє, продовжовав дале. 19. мая 2007 року, 100 кілометрів од Москвы в селі Бутово в містній церквей за участи найвышших церковных представителів і многих домашніх і заграничных вірників ся так само одправляла святочна Служба Божа.

В роках большевіцкых репресалій і зволі в селі Бутово на містнім полігоні были застрілены стовкы невинных людей. В довгій ряді на табличках сьме віділи неконечне чїсло мен. Містны уряды хотіли ту побудувати кварталі, але лем вдяка вирішалному слову патріархы того ся не зробило, місто того ту была выбудована красна мурована церковь. Кідьже ся до церкви почас літургії не вшыткы помістили, тоты, што зістали вонка, позерали Службу Божу на великорозмірній образовці.

20. мая 2007 року сьме были на славностній літургії в Кремлі в Успеньскім соборі. Тота помпезна акція, як і попереді, ся пропаговала в руських і заграничных медіях.

Актом зєднїня православных церквей Русько ся стає силнішим і прикрыває своїм плащом вшыткых православных дома і за границями. Реалізує ся тяжка консолідація руського народу і заграничної діаспору. Актом зєдинїня Росія лем выграє, а найбівшу заслугу на тім має Руська православна церковь. А потомкы тых, котры перед 90 роками были нучены одійти із своєї отчїзны, будуть приїмати днешню Росію як прямого наслідника той країны, котрій вірно служыли їх прадідове.

Николай ШКУРЛА,
Ладомирова

Підписи сїгнатарів Харты русиньскых грекокатоліцкых віруючих 2007

Феркова	Юстина	Міджілабірці	Чугарова	Гелена	Міджілабірці
Фецурова	Марія	Міджілабірці	Чухран	Петро	Суків
Фіркалєва	Наташа	Волиця	Шакова	Анна	Волиця
Фіркалєва	Ленка	Волиця	Шанта	Павел	Міджілабірці
Фіркалєва	Гелена	Чабины	Шантова	Юлія	Міджілабірці
Фіркалєва	Івета	Волиця	Шак	Михал	Волиця
Фіркаль	Ігор	Волиця	Шебак	Віліям	Снина
Фіркаль	Ярослав	Волиця	Шереґ	Штефан	Суків
Фіркаль	Петро	Волиця	Шереґова	Гелена	Суків
Фірцак	Юрій	Букурешт	Шковран	Владимір	Міджілабірці
Халахан	Юрій	Свідник	Шковранова	Марцела	Міджілабірці
Халаханова	Гелена	Свідник	Шковранова	Марія	Чабины
Хахаляк	Михал	Красный Брід	Шлепєцький	Павел	Буківці
Хованцова	Зузана	Баньска Быстрица	Шлепєцький	Матуш	Буківці
Холєва	М.	Волиця	Шмиґова	Юлія	Міджілабірці
Холєва	Анна	Волиця	Шмыґа	Еміл	Міджілабірці
Холь	Федор	Волиця	Шмыґова	Юлія	Міджілабірці
Хома	Ян	Міджілабірці	Шниґар	Ян	Братіслава
Хома	Маріян	Міджілабірці	Шобек	Рудолф	Гуменне
Хомова	Марія	Міджілабірці	Шпанова	Гелена	Міджілабірці
Хомова	Яна	Міджілабірці	Штец	Станіслав	Гуменне
Хрипак	Андрій	Волиця	Шутякова	Валерія	Чабины
Хрипак	Іван	Волиця	Юрцакова	Гелена	Міджілабірці
Хрипакова	Анна	Волиця	Ялч	Ян	Міджілабірці
Хромєєва	Марія	Міджілабірці	Янко	Василь	Пряшів
Цаццара	Іван	Рошківці	Янух	Йозеф	Волиця
Цаццара	Мірослав	Красный Брід	Янух	Йозеф	Волиця
Цаццара	Маріян	Красный Брід	Янухова	Марія	Волиця
Цаццара	Мірослав	Красный Брід	Янухова	Меланія	Волиця
Цаццарова	Анна	Рошківці	Янухова	Марія	Волиця
Цаццарова	Анна	Міджілабірці	Янцура	Штефан	Мала Поляна
Цаццарова	Яна	Красный Брід	Янцура	Петро	Мала Поляна
Цаццарова	Юлія	Красный Брід	Янцура	Ян	Мала Поляна
Цаццарова	Іозеф	Рошківці	Янцура	Греґор	Мала Поляна
Цаццарова	Любіца	Рошківці	Янцура	Анна	Мала Поляна
Ціпка	Юрай	Міджілабірці	Янцура	Мірослава	Мала Поляна
Чвіркова	Марія	Чабины	Янцура	Людмила	Мала Поляна
Чекан	Мірослав	Микова	Янцура	Анна	Мала Поляна
Чеканова	Анна	Микова	Янцура	Ладіслав	Волиця
Черевка	Александр	Міджілабірці	Янцура	Василь	Берестів н/Лаб.
Черевка	Еміл	Красный Брід	Янцура	Едіта	Волиця
Черевка	Богуслав	Красный Брід	Янцура	Михал	Міджілабірці
Черевка	Славомір	Міджілабірці	Янцура	Мартін	Міджілабірці
Черевкова	Гелена	Рошківці	Янцура	Михал	Міджілабірці
Черевкова	Гелена	Красный Брід	Янцура	Марія	Міджілабірці
Череметова	Юлія	Рошківці	Янцура		
Череметова	Анна	Рошківці	Янцура		
Чехова	Емілія	Міджілабірці	Янцура		
Чопова	Гелена	Рошківці	Янцура		
Чорняк	Василь	Братіслава	Янцура		

До 1. 8. 2007 ся під Харту 2007 підписало 1.426 людей.

На ходбі Европскаго парламенту в Бруселі по навішці у чеського европосланця і першого чеськословенського козмонавта Владіміра Ремек. На фотці спереду зліва стоять: Федор Віцо, Владімір Ремек, староста Осадного Ладіслава Мікулашко, камераман Ян Меліш, члени фільмового штабу і православний священик із Осадного Петро Сорока, за ним видно режисера Марка Шкопа а всередині взаді – словенського европосланця МУДр. Мілана Галю.

Русины – у Бруселі

Минулого року молодий режисер, пряшівський родак **Марко Шкоп** представив свій ціловечерний фільм **ІНШЫ СВИТЫ** з підназвов „**MADE IN SARIŠ**“, котрий підкреслив мултуетніціту регіону Шаріш. Посередництвом шестіх осіб на „кінці світа“ з носталгією, але і гумором слідує зданливо неминучій зник традиційних вартостей. Окрем Шарішана **Яна Лазорика** і представителів далшых етнік (Жидівка, Ром), суть там презентованы і Русины, а то посередництвом русинського активісты, знамого карикатуристы **Федора Віца**. Тот фільм мав нечеканий успіх, кідь лем на Міджінароднім фільмовім фестивалі у Карловых Варах здобув дві оцініня, мав премєры у Празі, Братіславі і Пряшові, був заряджений до офіційной дистрибуції і заповнює кіна в Чеську і на Словенську. Фільм міджі тым здобув і далшы оцініня і недавно ся офіційно промітав ай в Нью Ёрку і Торонті.

Режисер фільму **Марко Шкоп** не охабив тот регіон і зачав із накручанєм далшого фільму з робочов назвов **ІНШЫ ПОЛІТИКЫ**. Тот документ має быти контрастом міджі представами великих політиків, котры їх створюють у центрах Европской унії, а реалностєв у єднім

із найоддаленішых кутів той унії. Тым кутом, котрый сі про свій фільм выбрав Марко Шкоп, є русинське село на северовыході Словенська – **Осадне**, яке лежить при польській граніці. Протагоністами суть главно двоє чіновники села: доворічний староста **Ладіслав Мікулашко** і містний молодий православный священик **Петро Сорока**. Як третєго до партії собі режисер зась выбрав **Федор Віца**, котрый ту діє як якийсь посередник, який час од часу коментує ситуацію зо свого погляду. Вшытко, што ся тыкать Осадного і околиці, было нафільмоване уж скоріше і недавно фільмовый штаб на челі з режисером і спомянутыма протагоністами фільму вернули ся з Бруселю, де накручали главно в просторах Европского парламенту аж по навернутя ся до Осадного, значіть до твердой реалности.

Матеріал є пририхтований, а тепер уж залежить лем на тім, до яких звязей поставить режисер світ політики на протилежных кінцях сучасного европского проекту.

– фв –

„Лем красна співанка є балзамом на душу“ Довгорічний пыхонський музикант

„Я грам коло двадцять пять років. Уж як молодий хлопець, кідь єм ходив до основної школы, стрыко **Василь Дутка** мі з Чех приніс гармонію. Він ся по войні із своєї женов одстяговав до Чех, але на старість хотів в Пыхнях збудувати хыжу. Также все ходив через вакації робити коло хыжи, а я му помагав. Він мі за то купив гармонію, і так я, як пятнадцятьрічний, зачав на ній грати. Сам єм ся навчив. Першвыраз єм грав як вояк закладной военной службы, бо до тых 19 років за штирі роки єм ся того дость навчив. Я служив недалеко Мигалёвце, в Поздішовцях, у военським утварі бывшой Крайской военной службы. Там были склады на погонны матеріалы, які сьме ходили стражыти. У нашій роті ся зышло дакілько вояків-музикантів з Чех, бо за бывшого Чеськословенська хлопці на военчину ходили з Чех на Словенську і наopak. Єден був гітаріста, єден був выдыксь згоры із Спіша – саксофоніста, бубарь був з Кошіц. Тодгы іщі клавесовы інструменты, такы як варганы, не были. Была лем гармонія. Велітель роты ня пустив, дав мі вихадку доміе, а я приніс гармонію. Так сьме заложили капелу. Ходили сьме до Поздішовце, Мочарян на забавы грати. Грالی сьме і на свадьбі в Горовцях, під Тырговищом. А по войні, як єм са вернув доміе, хлопці са дізнали, же знаю грати, такой за мною пришли. Можу повісти, же моя мати знала красно співати, также слух маю по ній. Мам сестру Верону, оддату в Пыхнях, а друга по ній была Елвіра, она є в Кошіцях, оддата за Росоланку. І сестры знали красно співати. А я ся попри співі іщі навчив грати. Даколи са не співало до мікрофона, апаратуры не были, співало са лем так вольно, хто які голосівкы мав.“

Такий вступ зробив до нашой бісіды музикант і співак, композитор **Мілан Дутка**, родом з Пыхонь, який жыє і творить в місті Снина на выході нашой республікы. Дізнали сьме

ся, же перекрочів шістдесятку іщі зачатком рока. Нелем того была причіна, жебы сьме ся стрітили, але, главно то, же голос Мілана є облюблений міджі нашыма слухачами радія, зато часто го чути в ефірі. Особа Мілана Дуткы є інтерсна тым, же він сам творить свої співанкы – і мелодії, і слова, має і свою капелу. А тым є оригінальний, бо інтерпретів русинських народных співанок є много, но тых, што самы творять, є поменше. Як ся тот, скоро „технічний“, тіп чоловіка дістав к такому ремеслу голосівок, шыковных палців, доброго слуху? Радо нам поповідав сам Мілан, зробив переріз своїм жывом, і хоць на такім малім просторі. Уж днес факты з єго жывота суть історію, а про далшы генерації може тоты рядкы будуть споминков на то, як ся з робітника Вігорлату став знамый співак і музикант. А притім вшыткім тот чоловік має великы проблемы з очами.

„Я мам матуру. По скінчіню военной службы єм наступив до Вігорлату до Снины на выпочтове стредіско. Также я цілый жыво, дасть ся повісти, робив з почітачами. А потім єм скінчив штирісеместровы штудії в Братіславі, одбор механізація в области веджіня і справы. У Вігорлаті єм робив все, але змінив єм двараз роботу. Наступив єм на одбор ряджіня якосты. Не было то далеко од почітачів. Мав єм на старости тзє. „зметковє глашійня“. А рік перед революцієв єм пішов на економічне одділіня, де єм мав на старости планованя, ай паспортізацію, т. є. вшыток маєток, котрый ся списоває: ходники, будовы, строї і под. Тото вшыткою списаної єм раз до рока носив на міністерство господарства. Было то тайне, мусив єм мати все доповідь зо собов. Потім єм перешов на розбор штатістікы. Можу повісти, же мам заслугу в тім, же вшыткы розборы єм зачав робити на почітачі. Правда, ходив єм на шкولیня, поступно, які приходили. В тім часі Вігорлат виробляв жерявы, жерявовы драгы,

лісы, была розбігнута спеціална výroba, то была третінова výroba товару Вігорлату. Я був там до 1993 року, бо у 1991 році ся мі пошкодив зрак, був єм оперований в р. 1991 у Баньській Бістріці у доктора Ізака. Є то спеціаліста. Він мі тогды оперовав єдною око. Мав єм тогды сивый закал, але потім ці мі обявев пошкоджіня сітніці. Так ся мі згіршив зрак, же ня загнали до інвалідного доходу. А так то є од 1993 року.“

Стратити зрак, і хоць часточно, є то крута дань хвороті про помірно молодого чоловіка. Як може чоловік жыти з таким пошкоджінем зраку? Не мав то легке ани Мілан. Але, як видно, не здавав ся, хоць стратив роботу, нучено му зістало веце часу про єго ласку з молодости, на музику, на спів. Также од того 1993 року – што ся творило у єго жывоті, окремо того, же боёвав зо своєю хвороту?

„Я єм одышов до інвалідного доходу, псіхічно єм то тяжко переживав. Але поступно єм ся скопив і хопив ся розуму. Знає єм, же мам гармонію, яка была дома, не была занедбавана, бо я грав на клавесовы настрої, а послідніх пять років єм грав на бас-гітарі. Теперь мам дома гуслі, гев-там сі заувадам. Я не ходив до музичной школы, єм самоук. Навчив єм ся теорію і ноты, але два роки до мене ходив єден одборник на теорію, а навчив ня ноты писати і грати з них. Также, теперь сі сам компону співанкы. В 1995 році пришли за мною двоє хлопці зо Снины, котры співали із колектієм Снинчанка. То было пять ці шість хлопців, были знамы. І так ся стало, же взяла там єдну особу, а вона розділила групу на дві, не мав з нима хто ходити, і тогды сі спомянули на мене. І так я зачав з нима грати на гармонії. Потім єм зачав співати, і соло, выграв єм в регіоналнім колі Маковицькой струны в Зубнім. Поступно іщі-м ку собі прибрав єдного співака з Пыхонь, Михала Сєвку, так сьме ходили двоє, але потім зачав єм веце компоновати співанкы, і заложиє властну мужску групу Дукат, яка екзістує рівно од року 2000 аж дотеперь. Также уж є од сімрічний Дукат. У р. 2002 сьме выдали своє перше цедечко Пісня матери. Назва є од співанкы, котру дость часто грають про юбілантів. Суть на казеті і такы знамы співанкы, як: Пятдесятка, Шістдесятка, співанка о матери Золота то ты, мамко, Як ня моя мамочка оженили хотіла, Коли ты был, мій нянечку, у валалі гадза, тогды бы за тебе пішла парадніця кажда. На вшыткы співанкы єм зложив слова і музику. Гев-там маме в нашім репертоарі і русинськы народны співаны, не перебераю од других капел. Каждый бы мав творити свій репертоар, група бы мала жыти із свого репертоару. Днеська капелы ходять по фестивалах, дістають за то і великы гонорарі, зато мали бы ся презентувати із своїм програмом, і свое обгаїти. А Дукат досправды хоче быти дукатом. Чом така назва нашой группы? Може походить з мого прызвіска Дутка, яке є споене з дукатом. Даколи ся ним платило, люде ся могли за нєго купити матеріалны статкы, а теперь, наopak, од Дукату ся чекають духовны цінности.“

Як то звыкне быти міджі нашыма людми, міджі Русинами, все сі знали поради, а нігда ся не операли лем на єдну сорту работы. Снажили ся быти майстрами в розлічных областях работы. К тому їх учів жыво. Знали змайстровати колесо, віз, але і красно співати, ці, небодай, ай вышивати. І Мілан Дутка є такий широко талантований чоловік. „Я мав тых ініціатів вєлє. В 1995 році єм был при закладаню фолклорного колектієу Пыхончанка у своїм роднім селі. Я вів мужску групу, а женську групу вів бывший директор умельцкой школы в Снині, Ёрко Тимко. По роках сьме то якось завхабили, бо про роботу не были добры условія. На то Андрій Каршко формовав у Зубнім змішаний фолклорный колектієв Дуброва. А мы з тима двома хлопцями, што єм вам гварив, там пришли, бо знали сьме, же они ходять кады-тады, ай по заграичу, а же ці бы сьме не могли до їх програму приспїти своїм співом. Лемже староста Зубного так повів: „Нї, нї, нї, мы маємє мало хлопів, та вас поймєме до колектієу.“ Та й три роки єм там співав ай з тым другим хлопцєм. Днесь Дукат творять: Янко Келеман зо Стаціна, Святослав Грибик, родом зо Старины, і Янко Руцанський,

родом зо Смулника. Вни трєме грали на саксофонах, я грав на клавесах. Также сьме штирєме, а вшыткы ай співамє – трєма голосами: Грибик – перший голос, Келеман – третій, а другый голос – я і Руцанський. Перед трєма роками были за мною з Колоніці, там была мужска співацька група із шестіх хлопів, два роки побыла, я знає, же то так буде, бо там были дві генерації, старша і молодша. Потім молоды сі нашли роботу десь інде, єден пішов до заграича, также ся то распало. Два роки сьме екзістовали. Перед двома роками я заложиє в Снині співацьке тріо, в якім суть дві жены (Анна Ковачова, Магда Дубякова) і я. Минулого року сьме выдали цедечко з назвов Кєдь собі заспівам. Того року з Дукатом бы сьме хотіли выдати друге цедечко, но не знали, як буде з часом. Нам сезона зачала в маю, наДень матерей, а мы каждый май ходимє по велє сєлах. Пак зачінають фестивалы, а то тримать до септембра, также часу на приправу цедечка буде мало.“

Мілан Дутка є самоуком, сам ся навчив співати і грати на інструментах. Такых є немало міджі нашыма людми, а скоро вшыткы Русины із сел знають співати. Што собі думать пан Дутка о тім феномені Русинів, як то є, же сьме так способны на тоту сорту умєня?

„Оно то выхотит із стародавных часіє, бо вшыткы походимє з валалів, а там ся все співало, ці то вже было на полі, на свадьбах, на хрестинах. І я зачінає співати, практично од третей класы, де ня вів к тому учитель Франтішек Борш, він был гусліста, а мы як малы діточкы ходили выступати до Свідніка на фестивал. Тот спів тримать чоловіка при жывоті, бо знам добрі, же кідь дагде прийдемє, заспівамє, люде суть несподіваны з новых співанок, а то розвеселит нелем їх душу, але порадує і їх серце.“

Мілан Дутка із своєї групы **Дукат** любить веселити інших. Сам не сидить нечіно. Єго фантазія фунгує наповно. Пише, компоує. Де находит інспірацію? Родне село Пыхні, яке ся находит на крок од Снины, могло бы быти тым істочником єго творчої музы, тадь там закладавав сучасный колектієв Пыхончанка, який выдає газету і цедечко. Не знати чому, але на фестивалах в Пыхнях не видно выступати ани Дукат, ани конкретно Мілана Дутку. Правда, Мілан там має сестру, гев-там ся навщівлюють і доведна добрі выходять. Як ся гварить, до родного села уж не є можность іти за дачім, але холем є ку кому. І то потїшить.

М. Дутка того року ославив шістєсятку (народив ся в 1946 році на католицькы святкы, але матрика была в Пчолінім, а нянько был через зиму в Чехах на сезонных работах. Поки ся дідо выбрав на матрику на санках до Пчонлиного, то было десь аж 30. децембра, матрикарь му гварить: „Федорь, уж ся не выплатить записовати го до старого року, ный буде 1. январ.“ А так ся він народив як перший обчан бывшой Чеськословенської республікы, кідь ся зачала перша двойрочніця. На тоту честь дістав ай вкладну книжку із сто корунами. Дакус го тогды померзило, же на юбілей ниhto за ним не пришов з радія. Як сам гварив, велє матеріалу з ним награла Феодозія Латтова, а в єден час М. Дутка ай екстерно сполупрацовав з радіом. Теперь ся уж в тім плані не ангажує, бо ся му то видить од руки з того часу, як наше радіо перешло до Кошіц.

Кідь сьме колись в яри того року навщівили Мілана Дутку в Снині, вказовав нам пару зошытів із своіма стишками, але главно із співанками. Каліграфічныма азбучныма буквами написаны слова і навелико зображены ноты. Заставили сьме ся на 177. співанці з назвов Заспіваймє собі, няньку. Но од того часу, ся може єго репертоар розріс. Кідь має покій, тогды ся му найліпше творить. Наперед зложить музику, а пак слова, але часто ся му і присниють мотивы. А чоловікови, што має фантазію, не треба много, такой сидать і компоує. Добрі, же го тримать. Поки такы люде будуть по наших обшарах, співанка не вмере. В припаді Мілана Дуткы она є ділом сердця. Єго група **Дукат** теперь малы дукаты россыповала по фестивалах в Миковій, Уличу, Руніні, Тополі і інде. Ный іщі довог будуть єго співанкы балзамом на душу.

Марія МАЛЬЦОВСКА

НАРОДНЫ НОВИНКЫ

Ск, до заграича поштов ІІ. класы 35 \$ або 26 €, поштов І. класы 43 \$ або 34 €, заплатити мож прямо в редакції, банковым чеком, банковым переводом або поштовов поукажков на ч. рахунку 1386912153/0200, Všeobecná úverová banka, робочка Prešov. Выроба: Друкарня КУШНІР у Пряшові. Регістрацне ч. **МК SR 417/91, МІС 49 438**. Опублікованы погляды дописователів не мусять быти згодні з поглядами редакції.

Адреса новинок на интернеті: www.rusynacademy.sk, <http://narodny-novynyky.presov.sk>, E-mail: rusyn@stonline.sk

TLAČIAREN
KUSNÍR

Rusín a Ľudové noviny

Duchnovičovo nám. 1

081 48 Prešov 1

PLZ

VsRP – 664/2003

Platené v hotovosti

080 02 PREŠOV 2